

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Rituelen rond verborgen kennis

van 't Hul, L.

Published in:
Sociologie Magazine

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
van 't Hul, L. (2015). Rituelen rond verborgen kennis. Sociologie Magazine, 23(1), 26-28.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Rituelen rond verborgen kennis

Liefhebbers van horrorfilms herkennen het recept: gestrand met autopech is een groepje uitgelaten jongeren gedwongen om te overnachten in een vervallen villa. In het huis stuiten ze per toeval op een oud boek vol mysterieuze symbolen. Op zoek naar onschuldig vertier gaan ze er mee aan de slag, maar ontkenen daarmee een pandemonium aan kwaadaardige krachten. In de lange nacht die volgt, komen de jonge helden op de meest gruwelijke manieren om het leven. Pas wanneer de eerste zonnestralen een nieuwe dag aankondigen, komt er een einde aan de verschrikkingen.

Hoewel plotlijnen van soortgelijke films variëren, zijn er gegarandeerd bovennatuurlijke krachten aanwezig, meestal het resultaat van een occult ritueel van één of meerdere heksen of leden van een geheim genootschap. De vraag is niet eens zo belangrijk óf die krachten nu per ongeluk of met (kwade) intenties zijn opgeroepen:

IN VEEL BOEKHANDELS PUILT DE AFDELING ESOTERIE UIT MET WERKEN OVER DE GEHEIME WERELDEN VAN HEKSERIJ EN NEW AGE. MAAR HOE WAARDEVOL IS DEZE 'OCCULTE KENNIS' NU EIGENLIJK?

tekst LEONARD VAN 'T HUL

de achterliggende boodschap is steevast dat het lichtzinnig hanteren van occulte symbolen en mystieke geheimen zware consequenties heeft.

De keur aan heidense runen en arcane symbolen die filmmakers presenteren, zijn meestal geselecteerd op hun antichristelijke karakter. Zo'n eng gebruik van occulte symbolen en riten doet weinig goeds voor de bredere kennis en acceptatie van de verschillende achterliggende zingevingsystemen. Voor het occultisme is dat wellicht een *blessing in disguise*.

INNERLIJKE WIJSHEDEN

Etymologisch is het woord 'occultisme' afgeleid van het Latijnse *occultus*, wat zoveel betekent als 'verborgen'. In ons contemporaine gebruik van het woord gaat het om verborgen kennis, waarbij het zowel over een fysieke en mystieke locatie van kennis gaat, als over de inhoud van deze kennis.

Inhoudelijk leunt het occultisme op 'esoterische kennis' (het woord is afkomstig

van het Griekse *ta esô*, oftewel 'innerlijke dingen') en vormt de directe tegenhanger van 'exoterische kennis' (*ta eksô* staat voor het 'uitwendige' of 'openbare'). Esoterische kennis is een religieuze kennis die zich ten tijde van de Romantiek sterk verspreidde en naar eigen zeggen teruggrijpt op de mystieke, gnostische kennis van antieke en zelfs prehistorische beschavingen. Het doel van het verkrijgen en begrijpen van esoterische kennis is om inzichten te krijgen in de 'diepere' waarheden die achter de direct waarneembare werkelijkheid verondersteld worden te liggen. Het is kennis die niet puur cognitief begrepen kan worden, maar vooral moet worden ervaren. Dat betekent dat natuurwetenschappelijke, rationele methodes van onderzoek niet werken, omdat ze 'slechts' inzichten bieden in de zichtbare, materiële 'dingen'.

Esoterische kennis kan slechts worden verkregen na een traditionele inwijding in een geheim genootschap. Sprekende voorbeelden zijn de Vrijmetselarij, de

Rozenkruisers, de theosofie en hekserij of wicca. Hoewel tradities verschillen in de nadruk en gebruik van symbolen, laten ze – gezien hun gemeenschappelijke ontwikkeling – een hoge mate van familiegelijkenis zien. De Britse socioloog Colin Campbell spreekt daarom van een cultisch milieu waarbinnen de verschillende tradities en hun genootschappen zich bewegen.

De identiteiten binnen dit milieu delen met elkaar het 'holistische' idee dat alles wat leeft in de kosmos – zichtbaar en onzichtbaar, sterfelijk en onsterfelijk – met elkaar samenhangt en elkaar beïnvloedt. De verschillende tradities van cultussen delen eveneens het idee dat mensen een proces van persoonlijke, geestelijke verandering door moeten maken met als doel zich te bevrijden van de knellende banden die maatschappelijke overheden en kerkelijke autoriteiten hen opleggen. Rituelen en magische symbolen in de vorm van astrologie, orakelen, pendelen en spreuken fungeren als instrumenten om toegang te krijgen tot de diepere, innerlijke wijsheden.

BOEK DER SCHADUWEN

De locatie van verborgen kennis is tweeledig. Ten eerste is daar de meest voor de hand liggende, fysieke betekenis: de locatie ligt achter de poorten van het geheime genootschap en kan alleen bereikt worden via initiatie. Wie niet is ingewijd door een Hogepriesteres of Meester heeft geen toegang tot de ruimtes en boeken waar rituelen, liederen en kennisoverdracht plaatsvindt. De tweede locatie van het verborgene is een mystieke en overlapt en overstijgt de fysieke locatie. Het gaat er namelijk niet slechts om te weten wat er tijdens rituelen gebeurt of wat de exacte woorden zijn die erbij worden gebruikt. Het gaat hier om de persoonlijke, emotionele ervaring van toegang krijgen tot de esoterische kennis die alleen plaats kan vinden door de praxis van interactie tussen ingewijden.

Initiatierituelen symboliseren de overgang van een staat van onwetendheid naar esoterische inzichten. De tegenstelling tussen licht en duisternis speelt hierbij een belangrijke rol. De duisternis symboliseert niet alleen de overgang naar de nieuwe, verlichte 'staat van zijn'; een initiatie betekent een omarming van de duisternis en erkenning van de chaotische en beangstigende kanten van het leven. Binnen geheime genootschappen wordt deze omarming gesymboliseerd door

Esoterische kennis kan slechts worden verkregen *na inwijding in een geheim genootschap.*

objecten en rituelen letterlijk te onttrekken aan het zicht. Zo noteren heksen en wicca's hun rituelen en geheimen in een persoonlijk Boek der Schaduwen, voorkomen zij dat niet-ingewijden hun huisaltaar en religieuze objecten zien, en verrichten zij hun rituelen het liefst 's nachts in mensarme, bosrijke omgevingen of in ieder geval in verduisterde ruimtes.

THERAPEUTISCHE FUNCTIE

Geheimzinnigheid heeft binnen het cultisch milieu een aantal belangrijke functies. Om te beginnen biedt deze een afgeschermd omgeving waarin ingewijden geen rekening hoeven te houden met de priemende blik van sceptici, waardoor ze zonder schaamte met alternatieve kennissystemen kunnen experimenteren. Daarbij is de zelf-reflexieve blik minstens zo belangrijk als die van eventuele burens of collega's. Plat gezegd: je kan je behoorlijk opgelaten voelen als je op zaterdagavond Hestia, godin van huis en haard, staat aan te roepen in je huiskamer. Zeker in de fase waarin de esoterische kennis nog niet volledig eigen is gemaakt, zorgt de geheimzinnigheid voor een suspension of disbelief.

Paradoxaal genoeg heeft de 'blik' van bevreemding en afkeer bij buitenstaanders ook een legitimerend effect voor ingewijden. De boosheid bij niet-ingewijden, zo is de gedachte, weerspiegelt een mengeling van onbegrip en onzekerheid, maar ook ontzag voor de occulte geheimen. Ze laat hoe dan ook zien dat er een gevoelige snaar is geraakt: we maken ons immers alleen boos over wat we belangrijk vinden.

Geheimzinnigheid heeft een therapeutische functie. →

peutische functie, omdat die ervoor zorgt dat ingewijden zichzelf gecontroleerd-emotioneel bloot kunnen geven. De zwaarte van de initiatie zorgt voor een sterk wederkerig vertrouwen tussen de leden: er is sprake van een hoge mate van morele solidariteit. Het delen van persoonlijke, emotionele geheimen zorgt voor een onderlinge gelijkwaardigheid tussen de leden en verstevigt het besef dat de verplichting tot geheimhouding zeer zwaar weegt. Groeiend wederkerig vertrouwen zorgt ervoor dat de drempel voor het delen van persoonlijk geheimen steeds lager wordt.

Het gebruik van symbolen, metaforen en poëzie zorgt eveneens voor een gemeenschappelijke, 'therapeutische' taal waarmee individuen hun zorgen kunnen uiten. Het is een functie die volgens Tanya Luhrmann nogal eens over het hoofd wordt gezien, namelijk dat het verbergen van informatie over een onderwerp het geloof versterkt dat aan diezelfde informatie wordt gehecht. Dat punt gaat verder dan een opmerking van Georg Simmel: dat het besef waarde creëert dat anderen het zonder die kennis moeten stellen.

OCCULTISME

De manier waarop kennis wordt verworven, heeft gevolgen voor de manier waarop men zich tot die kennis verhoudt. In het geval van het occultisme behelst deze kennis inzichten over de complexe samenhang tussen de kabala, antieke mythologie, astrologie, kleuren, kruiden, enz. Met elk ritueel en gelezen boek 'verdiept' het kennisniveau, maar wordt ook duidelijk hoe verschrikkelijk veel er nog te leren valt. Er is sprake van het soort infinite regression van kennis die men ook wel in de wetenschap tegenkomt: een staat van compleetheid wordt nimmer bereikt.

Met het harde werken en de vele inspanningen om grip te krijgen op de esoterische kennis neemt het ontzag voor de opgedane kennis toe. Het gevolg is dat ook de gevoelde verantwoordelijkheid voor het bewaken van deze kennis groeit en de morele imperatief van geheimhouding sterker wordt onderschreven. Het delen van kennis van het bovennatuurlijke is immers potentieel gevaarlijk, wanneer deze in naïeve of kwaadwillende handen valt. Aldus wordt de opgedane kennis steeds minder fundamenteel bevraagd en getoetst aan buitenstaanders: men trekt zich terug op het eigen terrein.

EEUWENOUE INZICHTEN

Geheime genootschappen zien zichzelf als hoeders van eeuwenoude, wezenlijke

Het delen van persoonlijke, emotionele geheimen zorgt voor een onderlinge gelijkwaardigheid.

inzichten en hechten sterk aan een sfeer van ambiguïteit en geheimzinnigheid. Voor (pas) ingewijden zorgt die voor een vertrouwelijke situatie en een jargon waarmee persoonlijke, emotionele zorgen veilig gedeeld kunnen worden. Tevens zorgt die sfeer voor een situatie waarin scepsis wordt uitgeschakeld en men 'schaamteloos' kan experimenteren met een nieuwe manier van zingeving. De ambiguïteit en geheimzinnigheid leveren gevoelens van ontzag en eerbied op die het idee versterken dat er (op zijn minst) sprake is van wezenlijke ervaringen.

Van oudsher krijgt 'occulte kennis' waarde vanuit het besef dat niet-ingewijden die kennis niet hebben. In de afgelopen jaren hebben Vrijmetselaarsloges en theosofische verenigingen hun deuren echter geopend voor een geïnteresseerd publiek: er zijn open dagen en televisiemakers als Michael 'de Hokjesman' Schaap worden openhartig te woord gestaan. Daarnaast puilt de afdeling esoterie van de boekhandels uit met boeken over de 'geheimen' van hekserij en verschillende vormen van New Age-spiritualiteit.

Toch zorgt dat er niet voor dat de geheimzinnigheid verdwijnt. Het is immers niet duidelijk of we na het lezen van die boeken en het kijken naar de Hokjesman alles te weten zijn gekomen en of we echt begrijpen wat er is gedeeld. Het is precies die ambiguïteit – een spel van het net-niet-weten – die de breed gedragen fascinatie voor esoterische kennis in beweging houdt. In dat licht zijn popularisering en misrepresentaties in boeken en films koren op de esoterische molen. ✘

LITERATUUR

The Witch and the Circle. A qualitative Analysis of Dutch modern Witchcraft.

Leonard van 't Hul (2009)

MA Thesis.

The Magic of Secrecy. Tanya Luhrmann (1989)

In: *Ethos* 17(2), pp. 131-165.

The Sociology of Secrecy and of secret Societies. Georg Simmel (1906) In:

The American Journal of Sociology 11(4), pp. 441-498.